

Ett möjligt uppdrag

Martin Valfridsson

Nationella Samordnaren för utsatta EES-medborgare som vistas tillfälligt i Sverige.

E-post: Martin.Valfridsson@regeringskansliet.se.

Vintern 2015. En kvinna sitter på trottoaren i den kyliga blåsten. Bredvid henne en kasse med pantburkar. Framför henne ett fotografi på barnen och en mugg. En förbipasserande lägger en slant i muggen. En annan placerar en spottloska precis intill. De flesta vänder bort blicken.

Den här i dag högst vardagliga bilden rymmer en av vår samtids mest laddade och polariserade frågor.

Sedan några år har vi en fattigdom i Sverige som är mer synlig och märkbar än vi är vana vid. Utsatta människor från andra delar av EU, främst Rumänien och Bulgarien, söker sig hit i stigande antal, för att hitta sätt att försörja sig och sina familjer.

Situationen är så ny i Sverige att många kommuner står rådvilla. Vissa vill hjälpa mycket, andra är redan tyngda av utmaningar när det gäller integration och social utsatthet och intar en mer avvaktande hållning.

Den vanligaste reaktionen från omgivningen när jag utsågs till Nationell Samordnare för utsatta EES-medborgare var: Vilket omöjligt uppdrag! Och det är förvisso inte enkelt. Men det är akut och angeläget, dessutom tacksamt, så till vida att varje liten insats som görs i frågan om de utsatta EU-medborgare som tigger på våra gator är viktig i detta skede.

Jag fick uppdraget den 29 januari 2015. Tolv månader senare ska arbetet, och utredningen, vara avslutad. Jag har då träffat ett stort antal kommuner över hela landet, fått se och höra hur man möter denna grupp, liksom inhämtat kommunernas synpunkter och erfarenheter. Den politiska viljan är väldigt skiftande. En del vill kasta ut alla tiggare och förbjuda tiggeri, andra vill snarare integrera dessa fattiga människor och erbjuda dem full kommunal service, i likhet med vilka svenska medborgare som helst. De allra flesta är osäkra och klivna till hur de bör agera och efterlyser nationella riktlinjer. Jag ska mejsla ut sådana i någon form, liksom erbjuda stöd på bästa sätt.

Utöver Sveriges kommuner träffar jag också myndigheter – exempelvis polisen, arbetsförmedlingen, kronofogden – och landsting i olika delar av landet, för att få en bild av hur de agerar i denna fråga.

En central punkt är hur de tämligen som uppstår i parker, skogar och på parkeringsplatser ska hanteras. Kan vi ha en situation i Sverige där ett stort antal människor bor under broar eller i kåkstäder? Om svaret är nej, hur ska vi då lösa situationen som den ser ut idag?

Hälsan hos de utsatta EU-medborgarna är ofta dålig, somliga av dem bär på sjukdomar och kroppen far illa av det hårda livet utomhus. Vilken typ av vård ges på olika platser och vad har de faktiskt rätt till?

Sverige har ett starkt välfärdssystem för dem som bor här och har uppehållsrätt. För människor som vistas här tillfälligt är inte rättigheterna till välfärd desamma. Att de som är mest utsatta också har rätt till minst är ett svårt moraliskt dilemma.

Jag ska som Nationell Samordnare undersöka hur det allmänna och civilsamhället kan samarbeta för att lindra nöden. Det senare, med kyrkor och idéburna organisationer i spetsen, gör i dag mycket stora insatser för denna grupp. Slående redan i inledningsskedet av vårt arbete är hur många svenskar som engagerar sig i tiggarnas situation och hur stor viljan är att hjälpa.

Jag har kontinuerligt kontakt med idéburen sektor för att samla information om hur man arbetar i Sverige, Rumänien och Bulgarien, och för att se hur samverkan mellan olika parter kan underlättas, så att insatserna får bästa och mesta resultat.

I september har vi enkonferens med en rad idéburna organisationer och andra som arbetar för att stärka de utsatta EES-medborgarna i sina egna hemländer.

Jag kommer också att titta på vad den privatperson eller det företag som vill hjälpa denna grupp lokalt kan göra och jag kommer att sprida goda exempel på insatser från det allmänna och frivilligsidan.

Är uppdraget som Nationell Samordnare för utsatta EES-medborgare som vistas tillfälligt i Sverige omöjligt? Det är tveklöst komplicerat, eftersom orsaken ligger i fattigdom, och att bekämpa fattigdom är svårt. Många principer står emot varandra i denna fråga: medmännisklighet och barns rättigheter kontra det sociala välfärdssystemet i Europa – som bygger på att hemländerna tar ansvar för sina medborgare.

Det är ingen slump att de som kommer hit har rest från de två fattigaste länderna i EU. Om det svenska välfärdssystemet ska vara långsiktigt hållbart måste vi ha ett regelverk som gäller lika för alla. En halv miljard människor lever i EU. Att börja rucka på det svenska regelsystemet skulle leda det till oöverblickbara konsekvenser. Enligt direktiven till mitt uppdrag ska frågan undersökas och kartläggas för att komma fram till hur vi kan samla krafterna och göra det bästa av situationen, här i Sverige och även i de utsatta EES-medborgarnas hemländer.

Däremot ska vi inte titta på lagstiftning. Ofta får jag ändå frågan om jag anser att tiggeri bör förbjudas. Mitt svar blir nej. Jag tycker inte det är en lämplig väg att straffbelägga att människor ber andra om hjälp.

Vi har fri rörlighet i EU, och den ska värnas. Samtidigt har kommunerna begränsade resurser och vi kommer realistiskt sett inte att kunna integrera alla utsatta EES-medborgare som söker sig hit. Den enda långsiktiga lösningen är att förbättra de utsatta människornas situation på plats,

så att de genom insatser för hälsa, utbildning och inkomstgenererande verksamheter kan börja tro på en framtid i sitt hemland.

Som Nationell Samordnare reser jag runt, inom och utom Sverige. Jag besöker bland annat Rumänien och Bulgarien för att se hur situationen är för denna grupp. Jag träffar regeringsföreträdare och hjälporganisationer, men också barn som bor på egen hand i ett litet hus, där den äldsta tar hand om de fyra yngre syskonen medan föräldrarna befinner sig i Sverige för att tigga.

Jag kommer att resa till de nordiska länderna för att se hur de agerar i frågan där och vi kommer att studera fler

europiska länder i detta avseende.

Många svenskar har bilden att situationen har förvärrats i de utsatta EES-medborgarnas hemländer, eftersom de ganska plötsligt blivit fler här. Så är det inte. Däremot bidrar deras närvaro till att vi får upp ögonen för hur svår fattigdom som faktiskt finns i Europa i dag. Den är så djup att tillvaron i Sverige, som kan innebära att bo under en bro bland råttor och lump, vilket jag sett med egna ögon, ändå ter sig lockande, eftersom man hoppas på att kunna försörja sig.

Målet måste vara att denna grupp ska få ett värdigt liv och hopp om framtiden på den plats där de bor och där deras barn finns.

Del 4.

Förebyggande verksamhet på olika samhällsnivåer